

Prisjećanja na Franju Vujčeca ili zakašnjeli *In memoriam*

VLADIMIR CRNKOVIĆ

U srijedu 3. lipnja 2015. godine na mjesnom groblju u Goli sahranjen je Franjo Vujčec, uvaženi slikar Hlebinske škole i hrvatske naive.¹ Kako je živio sâm, a dan ranije nije se pojavljivao na mjestima gdje je uobičajeno navraćao, nije došao na jedan dogovoreni sastanak, niti je preuzeo hranu što mu bijaše dostavljana na kućnu adresu, kasno navečer nasilno se ušlo u njegov dom gdje je nađen mrtav. Utvrđeno je kako je preminuo u noći između 1. i 2. lipnja. Time je okončan život toga višestruko talentiranoga samoukoga slikara i muzičara, pjevača i instrumentalista, koji je 1960-ih i početkom 1970-ih često nastupao po raznoraznim seoskim veselicama, na proštenjima i svatovima. Pamtit ćemo ga, međutim, ponajprije kao vrlo osebujnoga slikara.

Rođen 11. kolovoza 1939. godine u siromašnoj seljačkoj obitelji u Goli, završio je pet razreda osnovne škole. Potom pomaže roditeljima u poljodjelskim radovima i domaćinstvu. Potaknut primjerom svojih sumještana Ivana Večenaja i njegova mlađeg brata Stjepana, te rođaka Martina Mehkeka iz nedaleke Novačke, slikati počinje 1961. godine, a prvi put izlaže 1963. godine zahvaljujući Gerhardu Lediću, novinaru, publicistu i bibliofilu te uglednom kolekcionar. Pripada, dakle, trećem naraštaju slikara Hlebinske škole, koji su se pojavili početkom 1960-ih godina. Isprva radi malo, uglavnom zimi, kada je bilo manje poslova na zemlji i u obiteljskom gospodarstvu te ljeti, nedjeljama i praznicima.

Godine 1964. usavršava tehniku slikanja na staklu: dozrijeva njegova osebujna groteska, sve predočeno znatno deformira te se počine služiti tamnim i ekspresivnim koloritom. Do kraja 1960-ih nastaje niz djela karakteriziranih osebujskom dramatikom, a osim kolorita, ekspresionističkih su značajki i jake stilizacije: znatno narušava proporcije likova, uvodeći karikaturnost, grotesku i burlesku. U brojnim slikama sve se često događa u sutonu ili noću, s jakim kontrastiranjem te izmjenom svijetlih i tamnih zona. To je i doba Vujčecovih vjerojatno najvrsnijih likovnih ostvarenja (*Krčma pri Grgi*, 1967.; *K polnočki*, 1969.). U slikama nema preciznoga minucioznog opisivanja, sve je podvrgnuto temperamentnom zahvatu i violentnom koloritu: vidimo vatromet različitih boja, najčešće žestokih crvenih, žutih i zelenih. Česta je i uporaba zagasito smeđih i plavih, gotovo crnih kolora. Pojedine su slike prožete mistikom, tajanstvenim ozračjem, što proistječe podjednako iz kolorita, osebujsnih rasvjeta te načina predstavljanja oblika, osobito bajkovito isprepletanoga i moćnog drveća golih grana i grančica.

Znatne promjene zahvatile su Vujčecovo slikarstvo krajem 1960-ih i početkom 1970-ih, kada slabi dramatičnost, ekspresivnost i grotesknost, a pojačava se liričnost. Na slikama počinju prevladavati veselje, bukolika, optimizam i idiličnost. Za razliku od ranijega zagasitog, mračnog i reskog kolorita, boje postaju sve svjetlije i suptilnije (*Crlena paprika*, 1970.). Pritom mu sve rjeđi, razliveniji i gotovo lazurni nanosi omogućuju vrlo meka tonska pretapanja. To je doba kada se autor sve manje bavi poljoprivrednim poslovima te se u potpunosti posvećuje slikarstvu i postaje profesionalnim umjetnikom.

¹ Autor teksta, Vladimir Crnković, zahvaljuje Božici Jelušić i Luki Paljetku na dozvoli za ponovno objavljivanje njihovih pjesama inspiriranih Vujčecovim slikama, Jasni Čimin-Sinjeri iz Općine Gola za informacije o okolnostima umjetnikove smrti, a Hrvatskom muzeju naivne umjetnosti za ustupanje skenova umjetnikovih slika i dozvoli za njihovo publiciranje.

Sl. 1. Fotoportret Franje Vujčeca (snimio: V. Crnković, 1971.).

Od sredine 1970-ih dolaze do sve znatnijeg izražaja virtuoznost i dekorativnost slika, djela postaju sve šarenija, a lirski ugođaji i idiličnost prizora i nadalje su dominantni. Pritom je prisutno sve više raznorodnih elemenata i radnji na jednoj te istoj slici, a sve predstavljeno – ljudske figure, seosku arhitekturu i raznovrsno raslinje – umjetnik počinje znatno usitnjavati, što rezultira iluzijom velike prostornosti. U slikama noćnih prizora (karakteristične scene s mjesečinom), gdje je osnovni naglasak na svjetlosnim efektima, vidljivo je također mnoštvo boja – za razliku od ranijih takvih radova što bijahu gotovo monokromni.

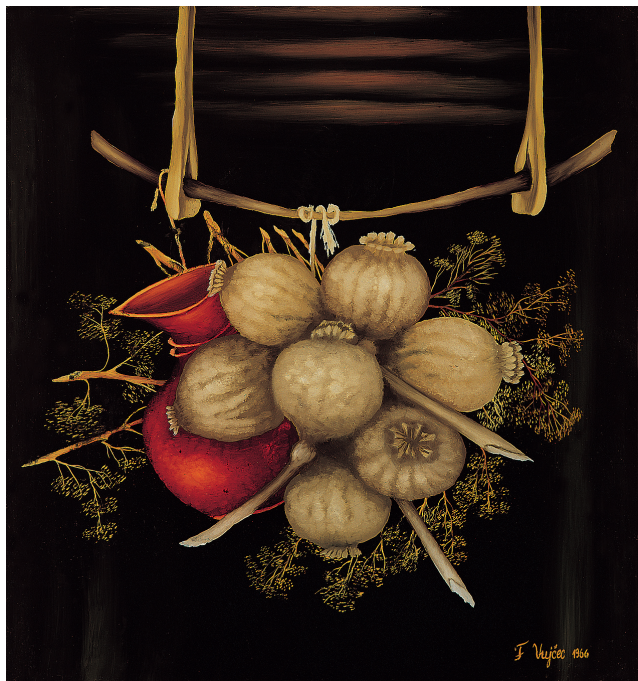
U Vujčecovim slikama susrećemo mnoštvo elemenata stvarnosti – viđenih i doživljenih u različita vremena, pa čak i na različitim mjestima – koji u samom stvaralačkom procesu izrastaju u prizore jedinstvena događanja. Prevladavaju motivi poljodjelskih radova: umjetnik prikazuje život sela prošlosti, arhaičnu i siromašnu sredinu svog djetinjstva. Nižu se prizori vađenja krumpira, branja kukuruza, skupljanja i voženja sijena, okopavanja njiva, povratka s polja; slijede scene iz vinograda, iz kleti, krčme; zatim prizori s čuvarima svinja, s kravama na ispaši itd. Susrećemo i seoske plesove, svirače, svadbene povorke i crkvene svetkovine. Autor prikazuje sva godišnja doba, a osobito je sklon zimskim prizorima. Zbog specifičnih stilizacija i shematizacija, pojednostavnjivanja i karikiranja, narušavanja realnih i logičkih proporcija te nadasve osebujnoga i proizvoljnoga kolorističkog tretmana, njegovi prikazi seoskoga svakod-

nevnog života nikada nisu realistički. Štoviše, scene su mu često i vremenski indeterminirane. Iako je riječ o bajkovitim prikazima, fizionomije ljudi, njihova odjeća, tipovi arhitektonskih zdanja te vrste raslinja svagda vuku podrijetlo iz slikarova zavičaja.

U ranim djelima veća je usredotočenost na ljudske figure – s potencirano velikim glavama, rukama i nogama te kratkih tijela – a pokatkad susrećemo i „klasična“ portretna rješenja (dakako, uvijek s prisutnom karikiranošću, grotesknošću i burleskom, zapravo svrckavim humorom). Kasnije se umjetnik sve potpunije usmjerava prema prikazu širokih i dubokih krajolika, same prostornosti, kao i osebujnih ugođaja. Naracija u Vujčeca nikada nije bila suviše naglašena i nema značajniju ulogu.

Kao izdvojena tema nameću se brojne mrtve prirode: autor prikazuje voće, povrće i cvijeće svog zavičaja, a često ustrajava na nekom motivu koji postaje njegov gotovo znak raspoznavanja – paprike, plodovi maka, kukuruz, suncokreti (*Makovi*, 1966.). Mrtve prirode često povezuje s pejzažom: u prvom, bliskom planu veliki su i hipertrofirani, plastično riješeni i koloristički snažno naglašeni oblici mrtvih priroda, u drugom i dalekim planovima vidimo duboke i prostrane krajobrazne, s ponekim usitnjenim elementima – sitnim antropomorfnim figurinama, seoskim kućercima, rijetkim drvećem te busenima trave. Paradoksalne situacije nastaju kada evidentno ljetne plodove i cvjetove združuje sa zimskim, zasnieženim krajolikom; pritom elementi mrtvih priroda često „više“ iz gornjega, rubnog dijela slike, a da se ne vidi o što su ovješeni.

Početak 1990-ih godina, nakon što je Hrvatska bila zahvaćena tragičnim događajima i ratnim stradanjima, Vujčec sve manje slika, gotovo uopće više ne izlaže, da bi posljednjih godina života u potpunosti odložio kistove i boje. Kao što je prije toga odustao već od muzike, postupno odustaje i od likovne djelatnosti: više ne nalazi poticaja da stvarati, izložbe su se prorijedile, interes za naivu počeo je osjetno jenjavati, a on je ostao živjeti i raditi u svom Prekodravlju, u osami, gotovo u potpunosti napušten i zaboravljen od kolekcionara, galerista, institucija i kritike. Ni sudjelovanja u nekoliko respektabilnih projekata u tom zadnjem razdoblju nisu ga više motivirala, ohrabrivala, svi su hvalili ponajprije njegovu prvu dekadu stvaralaštva, što

Sl. 2. Franjo Vujčec: *Makovi*, 1966., ulje/staklo, 368 x 343 mm
(vl. Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb).

ga je očito pogađalo, pa se sve više povlačio u sebe, zatvarao, da bi na kraju odustao od svega. Po svemu sudeći i od života. Kako mu je otac umro još početkom 1970-ih, a majka, s kojom je živio u zajedničkom domaćinstvu, u prosincu 2012. godine, potkraj života ostao je potpuno sam, bez obitelji, bez nasljednika: sve mu je postalo beznažno, besperspektivno, besmisleno. Nekada vedar, komunikativan, veseljački duh prometnuo se iz ekstrovertiranog bića u introvertiranog samotara. Iako do unazad nekoliko mjeseci nije odavao simptome znatnije narušenoga zdravstvenog stanja, osim što je posljednjih godina počeo gubiti vid (za slikara najteže i najtragičnije što mu se može desiti), smrt mu je došla kao izbavljene. Umro je u snu.

Njegova iskonska i izvorna heterodoksija, dramatika i divlji kolorit, njegov „ekspresionistički temperament i kolorizam“ o čemu je prvi razložno pisao Željko Sabol, a potom i mnogi nakon njega, Vujčecova „silovita primitivna izražajnost“, o čemu svjedoči Grgo Gamulin, „superiornost ranih 1960-ih godina“, koju s pravom spominje Marijan Špoljar, dugo nisu bili šire ni prepoznati, ni shvaćeni, ni uvažavani. A upravo to su značajke po čemu tog slika-

ra danas iznimno cijenimo. Pa iako on nikada neće biti zastupljen većim brojem slika u nekoj idealno zamišljenoj, reprezentativnoj i kritičkoj antologiji Hlebinske škole i hrvatske naivne, desetak djela neprijeporno su takvih vrijednosti da će zauvijek biti upisana u povijest hrvatske umjetnosti i kulture. Drugim riječima, mi još nismo ni šire svjesni koje je on vrijednosti podario našem slikarstvu.

Kako sam s Franjom Vujčecom ostvario iznimno plodonosnu i dugovječnu suradnju te uspostavio bliske i prijateljske odnose, priredio mu nekoliko samostalnih izložaba, uvrstio njegove slike u više relevantnih skupnih projekata, objavio o njegovu djelu nekoliko kraćih i dužih tekstova, inicirao i realizirao jedinu njegovu (malu) monografiju, u ovoj prigodi njegova iznenadna odlaska podsjećam na nekoliko detalja naše zajedničke prošlosti. To je moj ljudski, moralni dug prema tom nesvakodnevnom čovjeku i iznimnom umjetniku.

Upoznali smo se u kasno ljeto 1968. godine, nakon što sam u Goli uspostavio već suradnju s Ivanom Večenajem i njegovim bratom Stjepanom. Od tada pa do najnovijih dana nikada nisam došao u Prekodravlje, a da ne bih posjetio slikarov dom. Jednostavnost, skromnost, iskrenost, poštenje i dobrota krasili su njegovu malu obitelj, gdje je živio s ocem i maj-

Sl. 3. Franjo Vujčec: *Pralja*, 1966., ulje/staklo, 450 x 410 mm
(vl. Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb).

Sl. 4. Franjo Vujčec: *Trdakov Pavel*, 1967., ulje/staklo, 307 x 659 mm (vl. Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb).

kom. Zato sam ih uvijek i pohodio s radošću. A kada je Vujčec 1969. godine naslikao staklo *K polnočki*, i godinu dana kasnije *Crlenu papriku*, predložio sam mu da naslika još takvih djela te da ću mu potom organizirati samostalnu izložbu s pratećim katalogom.

Izazov je prihvatio i sredinom studenoga 1971. godine otvorili smo izložbu prvo u Muzeju grada Koprivnice, zatim krajem studenoga u Galeriji Vladimir Nazor u Zagrebu, završno, sredinom travnja 1972. godine u Novari, u Galeriji del Cortile, kod Maria Fissorea. Projekt je bio i dogovoren, koncipiran te realiziran u suradnji s tim uvažanim talijanskim galeristom, s kojim sam već duže surađivao i do tada priredio dvije autorske izložbe: samostalnu Dragana Gažija (1970.) i skupnu *Opere Grafiche dei Naifs Jugoslavi / Disegni e Serigrafie* (1970.). Vujčecov nastup bijaše prezentacija isključivo recentnih djela, a između 24 slike iz kataloga, valja izdvojiti dvije iznimne vrijednosti – već spomenute *K polnočki* (1969.) i *Crlenu papriku* (1970.) – te još tri što su se izdvajale iz prosjeka i rutinerstva – *Belagonije* (*Geranije*, 1969.), *Sončevice v snegu* (1970.) i *Božićna noć* (izvan kataloga, 1971.). Upravo na temelju tog projekta slikaru je priznat status samostalnog umjetnika, a izložbu u Zagrebu popratio je hvalevrijednim zapisom Grgo Gamulin. Taj uvaženi kritik piše o autorovim nastojanjima „između konvencije i nadahnutih trenutaka“, ukazuje na pojavu mrtvih priroda i cvijeća kao evidentnu novinu slikareva recentnog stvara-

laštva te apostrofira važnost i vrijednost slika *Crlena paprika* i *K polnočki*. Cijeli taj kritički zapis završio je, među inim, izdvajanjem *Božićne noći* za koju tvrdi da je vjerojatno najbolje djelo izložbe jer je u njoj „već poznati podravski ‘inventar’ dosegao novu finoću, bez hipostaza što bi nas opterećivale burleskom ili ugođajem“.

Potkraj 1960-ih i u prvoj polovici 1970-ih godina, umjetnikove sam slike izlagao i na više skupnih izložaba (Venecija 1970., Esslingen 1971., München 1972. i 1973., Como 1973., Foggia 1973.) koje sam potpisao kao au-

Sl. 5. Franjo Vujčec: *Zima / Kukuruz*, 1968., ulje/staklo, 520 x 600 mm (vl. Zbirka Scillitani, Foggia, Italija).

tor ili koautor. Spomenut ću izdvojeno i ukratko podsjetiti tek na jedan projekt: u katalogu izložbe *Yugoslav Naive Paintings*, što bijaše održana u Giovanna Mosli Foundation u Acapulcu tijekom travnja i svibnja 1973. godine, uz kraću bilješku o autoru i popis svih njegovih samostalnih i skupnih izložaba, reproducirana su tri vrsna stakla – *Zima* (Kukuruz, 1968.), *Božićna noć* (1971.) i *Maki s kominom* (1972.).

U siječnju 1979. godine otvorio sam u Galeriji Mirko Virius u Zagrebu slikarevu samostalnu izložbu, kojom je prigodom promovirana i umjetnikova mala dvojezična monografija, na njemačkom i hrvatskom, s uvodnim tekstom Jurja Baldanija, mojim esejističkim zapisom pod nazivom *Fovizam i lirizam Franje Vujčeca* te već ranije objavljenim prilogima Željka Sabola iz 1969. godine i tri teksta Grge Gamulina – iz 1972., 1974. i 1976. godine. Sve je bilo popraćeno s 34 reprodukcije autorovih najvrsnijih dostupnih djela u rasponu od 1961. do 1978. godine, što znači da je to bilo njegovo prvo kritičko i retrospektivno predstavljanje. Uz izložbu je objavljen i katalog s mojim integralnim tekstom iz monografije. Pored desetak slika koje su dosad već apostrofirane kao Vujčecova ponajbolja djela, na izložbi i u monografiji prvi puta bijahu prezentirani i rani ključni radovi, među njima: *Vađenje krumpera* (1965.), *Pralja* (1966.), *Krčma pri Grgi* (1967.) i *Trdakov Pavel* (1967.). Ako njima pridružimo slike *Z našega kraja* (1968.), *Noć* (1974.), *Belagonija* (1978.) te još poneku mrtvu prirodu, bio bi to optimalni izbor iz umjetnikova dotadašnjeg ukupnog stvaralaštva. Međutim, kako je njegovo slikarstvo do početka 1970-ih slabo poznato i zapravo nedovoljno istraženo, tu su moguća još brojna iznenađenja.

Nakon te izložbe valja podsjetiti na zapis Josipa Depola o Vujčecu objavljen u časopisu *Kaj* u svibnju 1979. godine, a za koji sam priložio umjetnikove kratke biografske podatke. I taj svestrani kritik piše o slikarovu „*ekspresionizmu*“, za koji s pravom smatra da je ostao gotovo nezapažen poradi autorove evidentne „*antihlebinske formule*“, spominje zatim njegovu „*bizarnu fantaziju*“, okrenutost prema „*neobičnom, grotesknom, grimasi, burlesknom, neočekivanom*“, a završava tezom kako će u budućnosti i manje „*značajne participacije*“, kao što je to slučaj s Vujčecom, dobiti zasigurno „*sasvim nov smisao i vrijednost*“ te da upravo u tomu vidi umjetnikovu „*pravu šansu*“. Taj je

kraći esej popraćen s petnaestak reprodukcija umjetnikovih djela, među njima i nekoliko antologijskih (*Makovi*, 1966.; *Krčma pri Grgi*, 1967.; *K polnočki*, 1969.).

Tijekom kolovoza 1979. godine eksponate s netom spomenute zagrebačke izložbe prebacili smo i postavili u Malom salonu Moderne galerije u Rijeci. Autor tekstualnog zapisa u popratnom deplijanu bio je Boris Vižintin, koji također piše o umjetnikovu „*spontanom ekspresionizmu kolorističkog smjera*“, u više navrata apostrofira slikarovu karikaturnost, govori o likovima koji su „*grubi, deformirani od životnih tegoba i dnevnih napora*“ te ustvrđuje da Vujčec u slikarstvu „*traži i nalazi oslobođenje od samoće*“. Deplijan bijaše obogaćen reprodukcijom slike *K polnočki* (1969.).

(A sada jedna digresija. Iako u drugom dijelu ovog nekrologa evociram isključivo osobne doprinose u svezi s Vujčecovom umjetnošću i promocijom njegova djela, ne mogu a da ne spomenem slikarovu samostalnu izložbu koju je koncipirao, priredio i otvorio Marijan Špoljar u Galeriji u Hlebinama potkraj lipnja 1980. godine. Riječ je o prezentaciji koja znatno popunjava praznine iz umjetnikove monografije što sam je objavio godinu ranije jer je autor uspio posuditi i izložiti više slika iz razdoblja do 1967. godine koje meni ne bijahu toliko nepoznate, koliko nedostupne. Time je i prvo razdoblje umjetnikova stvaralaštva dobilo potpunije, konkretnije obrise. Pritom valja posebno izdvojiti Špoljarov predgovor katalogu jer je to jedan od ponajboljih tekstova o Vujčecovu stvaralaštvu uopće. Autor konstatira da je riječ o jednom „*od najiznenađujućih likovnih izraza*“ u našoj naivi, piše o orijentaciji prekodravske naive „*na dramatičku i burlesku*“, o umjetnikovoj „*kolorističkoj ekspanziji 'fovističkog' tipa*“, te zaključuje da je „*rani Vujčec nosio vrijednosti koje ostaju dominantne jednog razdoblja*“. Osobito mi se važnom čini sljedeća konstatacija: „*Sabirući iskustva i povode u radovima Mehkeka i Stjepana Večenaja, koji su tada već nekoliko godina slikali, on se i nehotice našao u mogućnosti da bira između dvije dispartne poetike: tendencije groteske i tendencije boje*“. I potom zaključuje da se ne radi „*o vještini apsorbarcije, već o stvaralačkoj prevlasti vlastitog zahtjeva i individualnog načina otkrivanja slike*“. Marijan Špoljar zatim ukratko analizira sliku *Uplašeni konj* iz 1963. godine te već višekratno spominjanu *K polnočki* iz 1969. Godinu dana kasni-

je, kao koautor izložbe *Hlebinski krug / Pedeset godina naivnog slikarstva*, što bijaše otvorena u Galeriji u Hlebinama i potom prenesena u Galeriju primitive umjetnosti u Zagreb, Špoljar je Vujčeca uključio u projekt s dvije antologijske slike – *Krčma pri Grgi* i *K polnočki* – čime je umjetnik dolično i u najboljem odabiru prvi put kontekstualiziran unutar okvira fenomena Hlebinske škole.)

Od sredine 1980-ih pa do kraja 1990-ih sve sam rjeđe navraćao u Podravinu, bio sam zaokupljen prezentacijama te interpretacijama djela nekoliko slikara izvan te regije, podjednako iz sfere naive i autsajderske umjetnosti (Rabuzin, Skurjeni i Feješ; Sava Sekulić i Ilija). Tomu su pridonijele, dakako, promjene ukusa i novi trendovi u umjetnosti, no jednako tako dramatični događaji što su nas zadesili: političke krize, ratovi, krvavi raspad Jugoslavije, egzodusi stanovništva, teške ekonomske prilike, promjene estetskih paradigmi itd. Hlebinska škola, zasigurno jedan od najinteresantnijih i najfascinantnijih segmenata svekolike naive, kao da je bila zbrisana s umjetničke karte svijeta. U trenu su na duže razdoblje nestali projekti novih izložaba i novih monografija, a kolekcionari i galeristi, muzealci i likovni kritičari prestali su pohoditi Podravinu. Sve se to moralo odraziti i u stvaralaštvu. Ono malo koliko sam povremeno pratio Vujčecovo slikarstvo, ne samo da je svjedočilo o evidentnom smanjenju njegove slikarske aktivnosti, nego je ukazivalo i na stvaralačku krizu: nisam siguran da je autor do kraja života uspio naslikati još neko relevantno djelo.

Velika novina i veliki izazovi za mene osobno otpočeli su sredinom 1998. godine, kada sam odlučio prihvatiti ponudu da dođem raditi u Hrvatski muzej naive umjetnosti. Upravo u to isto vrijeme potpisan je ugovor za održavanje velike izložbe hrvatske naive u Sjedinjenim Američkim Državama, u Museum of Fine Arts u St. Petersburgu, na Floridi, što bijaše otvorena u veljači 2000. godine. Pa iako Vujčec nije bio uključen u taj projekt, svaki moj posjet Podravini, a od tada su iznova zaredali mnogi, uključivao je svagda i susrete s tim golskim majstorom. On nije bio uključen ni u stalni postav zagrebačkog Muzeja naive, ali ga nisam zaboravio, naprotiv. Jedan od prvih zadataka koji sam si zadao kao kustos i voditelj zbirke, bio je da dubinski pregledamo i snimimo cijeli fundus te klasificira-

mo i vrijednosno definiramo svako pojedino djelo. Osim nekolicine autora koji su bili vrlo dobro zastupljeni u zbirci, podjednako vrsnoćom i brojem djela (Ivan Generalić, Virius, Rabuzin, Feješ), za sve ostale, a osobito za slikare Hlebinske škole, ponajprije one najvažnije, bilo je očito da nedostaju relevantni radovi, da su mnogi zastupljeni uglavnom s početničkim i slabijim djelima, a bijaše i takvih kojih uopće nije bilo u muzejskoj kolekciji. Takav je bio slučaj i s Vujčecom.

Upravo stoga u dogovoru s kolegom Franjom Mrzljakom, koji je tada vodio Hrvatski muzej naive umjetnosti, definirali smo listu nužnih akvizicija, višegodišnje prijedloge za otkupe te sustavno počeli popunjavati zbirku. Tako smo 2001. godine otkupili od Vujčeca pet njegovih najvršnjih djela: *Pralju* (1966.), *Makove* (1966.), *Krčmu pri Grgi* (1967.), *Trdakovog Pavela* (1967.) i *K polnočki* (1969.). Sve su te slike potom bile uključene u veliku monografsku i kritičku izložbu *Umjetnost Hlebinske škole*, koju sam krajem svibnja 2005. godine otvorio u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu. Neskromno se usuđujem konstatirati da to bijaše najvažniji projekt u kojem je Vujčec ikada participirao jer je izlagao u okruženju 11 najvažnijih umjetnika tog fenomena (Ivan Generalić, Mraz, Virius, Gaži, Večenaj, Kovačić, Mehkek, Josip Generalić, Lacković, Švegović, Lončarić), koji su bili zastupljeni gotovo isključivo antologijskim djelima. Dok su u monografskom katalogu objavljene reprodukcije četiri njegove slike, u postavu na izložbi bijaše svih pet. Bio je to također i moj osobno zasigurno najvažniji i najambicioznije koncipiran i realiziran izlagački projekt, poradi prisutnosti brojnih remek-djela.

Nekoliko mjeseci kasnije, u Muzeju Charlotte Zander u Bönningheimu, održana je velika izložba *Die Schule von Hlebine / 75 Jahre*, također uz prateći monografski katalog, s priložima Charlotte Zander i Cynthia Thumm te mojim tekstovima iz netom navedenoga zagrebačkog kataloga (prošireno s tri nova zapisa). Iako srodne, zagrebačka i njemačka izložba teško se mogu komparirati jer im koncepcije bijahu drugačije: izložba Hrvatskog muzeja naive umjetnosti bila je strogo kritička, selektivna, monografska i retrospektivna, u Muzeju Zander bilo je izloženo sve što od djela majstora Hlebinske škole ta uvažena institucija posjeduje. Međutim, podsjetimo li da naj-

Sl. 5. Franjo Vujčec: *Krčma pri Grgi*, 1967.,
ulje/staklo, 375x503 mm
(vl. Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb).

BOŽICA JELUŠIĆ

Dolazak maloga kralja

Uz sliku Franje Vujčeca
Kpolnočki, 1969.

Stabla su divove ušila u koru.
Škripaju im kosti, il' škrguću grane.
Lukovice sve su u snu zatrpane,
Zrcalo od leda odslikat će zora.

Hrastovi su ovdje, golemi i stari;
Zakrilili selo, na hrbat mu sjeli.
A prtinom jednom, k utihloj kapeli,
Idu zimski ljudi, ko rasut ružarij.

Maslinasto nebo, što odore mijenja:
Zvijezdi u visini rep se plamen žari.
Ratari, pastiri, svih tajni čuvari,
O Spasenju zборе i čudu Rođenja.

Snijeg po krutoj zemlji pada poput krupe:
Al' k polnočki stižu ljudi sa svih strana.
Stazica je svaka srebrom obasjana:
Betlehem je svuda, gdje su srca skupa.

Koljeno se hitro svija plemenito:
Kraljevi su stali uz proste gorštake.
Smaragd u visini probija oblake,
I smiješi se Dijete u štalici skrito...

Napomena: Pjesma *Dolazak maloga kralja* objavljena je prvi put u zbirci pjesama i slikovnici Božice Jelušić pod nazivom *Slikopisanka mala*, u izdanju Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti 2011. godine..

Sl. 8. Franjo Vujčec: *K polnočki*,
1969., ulje/staklo, 570 x 578 mm
(vl. Hrvatski muzej naivne
umjetnosti, Zagreb).

LUKO PALJETAK

Krčma pri Grgi

Prema slici Franje Vujčeca
Krčma pri Grgi, 1967.

Kakti v raju v Krčmi pri Grgi
sakom je pravom selskom hrgi.
Kum Martin i njegov stari pajdáš
tu sede, piju, gori lampâš.
Nebo je vedro, dežda ne bo,
kesno je, treba iti domô,
a oni sede, njim se ne spi,
spominjaju se, vince curi.

Napomena: Pjesma *Krčma pri Grgi* objavljena je prvi put
u zbirci pjesama i slikovnici Luke Paljetka pod nazivom
Pjesme za slike, u izdanju Hrvatskog muzeja naivne
umjetnosti 2009. godine

veći broj njihovih eksponata zadovoljava visoke i najviše muzejske kriterije, onda je jasno o kakvoj je zbirci riječ. Vujčec bijaše zastupljen s pet ranih slika, iz šestog desetljeća, ekspresivnih, dramatičnih, koloristički uznemirenih i ekspresivnih te s jednom mrtvom prirodom (s kukuruzom) iz 1970. godine. Bio je to nesumnjivo još jedan njegov veliki uspjeh.

Na kraju spominjem knjigu *Hrvatski muzej naivne umjetnosti / Vodič kroz muzejsku zbirku / Antologija*, što je objavljena prvo na engleskom (2011.), dok se hrvatska verzija pojavila godinu dana kasnije. Vujčec je tu zastupljen s dvije već višekratno spominjane slike: *Krčma pri Grgi* i *K polnočki*. Ta se djela nalaze reproducirana i u knjigama Grge Gamulina *Prema teoriji naivne umjetnosti* (1999.) i Josipa Depola *Studije i eseji, kritike i zapisi, polemike* (2001.), koje sam inicirao, uredio i popratio komentarijama, a gdje su sabrani zapisi navedenih kritičara i povjesničara umjetnosti o naivi. Jednako tako Vujčec je prisutan u mojoj knjizi *Marginalije ili razotkrivanje nevidljivog* (2009.), kao i u dvije slikovnice edukativno-pedagoškog programa Muzeja naive, sa stihovima Luke Paljetaka (zbirka stihova *Pjesme za slike*, 2009.) i Božice Jelušić (zbirka *Slikopisanka mala*, 2011.). Sve pobrojano izdanja su, dakako, Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti.

Poslužio sam se u ovom prilogu djelomično memoarskim diskursom, jer sam bio pouzdanim svjedokom niza izmjena Vujčecovih tematskih, stilsko-morfoloških i poetičkih značajki, kao i njegovih najuspješnijih postignuća. Iako ovaj dio teksta pati od taksativnih nabiranja, drugačije nisam mogao podsjetiti na sve relevantno: na nekolicinu njegovih najznačajnijih samostalnih i skupnih nastupa, da se vidi gdje je, kada i što izlagao, tko je i kako komentirao njegovo stvaralaštvo te koje slike ostaju za pamćenje, za vječnost, za radost oku i duhu. Sve to pokazuje već i sada da je Franjo Vujčec daleko značajniji sudionik fenomena Hlebinske škole i naše naive nego što to na prvi pogled izgleda, čak i usprkos tomu što podrobnu analizu i interpretaciju nekolicine njegovih najvršnjih djela ostavljamo za neku drugu prigodu.

Važnije samostalne izložbe

- Bjelovar, Gradski muzej Bjelovar, 1969., 1979.
- Koprivnica, Muzej grada Koprivnice, 1971.
- Zagreb, Galerija Vladimir Nazor, 1971.
- Novara, Galleria del Cortile, 1972.
- Cortina d'Ampezzo, La Saletta d'Arte (*Mehkek, Vujčec*), 1976.
- Zagreb, Galerija Mirko Virius, 1979.
- Rijeka, Mali salon Moderne galerije, 1979.
- Hlebine, Galerija naivne umjetnosti, 1980.
- Koprivnica, Podravka i Belupo, 1982.
- Koprivnica, Podravska banka, 1983.

Skupne izložbe

- Franjo Vujčec sudjelovao je na više od 150 skupnih izložaba, među kojima izdvajamo:
- *Svet naivnih*, Umetnostni paviljon, Slovenj Gradec, 1963.
- *The Hlebine School*, Mercury Gallery, London, 1965.
- *Naive Malerei aus Jugoslawien*, Volksbildungsheim, Frankfurt am Main, 1966.
- *Umjetnost Podravine*, Gradski muzej, Bjelovar, 1967.
- *Naïfs Jugoslavi*, Galleria Levi, Milano, 1968.
- *Svet naivnih*, Gorjupova galerija, Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, 1968.
- Spomenimo da je od 1963. do 1980-ih godina sudjelovao i na svim izložbama Društva naivnih umjetnika Hrvatske, zatim bilježimo autorovu višegodišnju suradnju s galerijom Del Cortile u Novari, koja je započela 1968. godine, a potom i sudjelovanje na izložbama:
- *Svet naivnih / Hlebine in slovenski samorastniki*, Galerija Vila Bled, Bled, 1969.
- *Yugoslav Naive Paintings*, Giovanna Mosli Foundation, Acapulco, 1973.
- *Jugoslawische naive Malerei*, Galerie Charlotte, München, 1973.
- *Naive Paintings from Yugoslavia*, Friedhoff Studio, Puerto Rico, 1974.
- *Böse schöne Welt*, Künstlerhaus und Kulturhaus, Graz, Museum des 20. Jahrhunderts, Wien, Landesgalerie in Schloss Esterhazy, Eisenstadt, 1975.
- *Utemeljitelji Društva naivnih likovnih umjetnika Hrvatske*, Galerija Mirko Virius, Zagreb, 1977.
- *Hlebinski krug / Pedeset godina naivnog slikarstva*, Galerija naivne umjetnosti u Hlebinama, Koprivnica, Galerija primitivne umjetnosti u Zagrebu, 1981.
- *Naive Kunst des Hlebiner Kreises / Malerei, Plastik*, Burgenländisches Landesmuseum, Eisenstadt, 1984.
- *I Famosi Naïfs di Hlebine*, Castelo di San Giusto, Trieste, 1985.

- *Umjetnost Hlebinske škole*, Galerija Klovićevi dvori u Zagrebu, 2005.
- *Die Schule von Hlebine / 75 Jahre*, Muzej Charlotte Zander u Bönnigheimu, 2005.
- *Kolekcija Hlebinske škole iz privatnih zbirki*, Galerija naivne umjetnosti u Hlebinama, 2012/13.
- Boris Vižintin: *Franjo Vujčec*, deplijan, Rijeka, 1979.
- Radojka Abramović: *Franjo Vujčec*, katalog, Bjelovar, 1979.
- Josip Depolo: *Suprotstavljeni svijet Franje Vujčeca*, Kaj, br. 5, Zagreb, 1979.
- Marijan Špoljar: *Franjo Vujčec*, katalog, Hlebine, 1980.
- Marijan Špoljar, Tomislav Šola: *Hlebinski krug / Pedeset godina naivnog slikarstva*, katalog, Hlebine, Koprivnica, Zagreb, 1981.
- Ivan Peterlin: *Franjo Vujčec*, katalog, Koprivnica, 1982.
- Grgo Gamulin: *Jugoslavische Hinterglasmalerei / Ivan Generalić und die Schule von Hlebine*, monografija, Prisma Verlag, Gütersloch, 1982.
- Marijan Špoljar: *Franjo Vujčec*, katalog, Koprivnica, 1983.
- Marijan Špoljar i drugi: *Podravska naiva / Vodič*, Markop, Koprivnica, 1991.
- Božica Jelušić, *Znak na zemlji*, eseji, Lora, Koprivnica, 1996.
- Grgo Gamulin: *Prema teoriji naivne umjetnosti / Studije, eseji, kritike, prikazi i polemike 1961 – 1990*, DPUH, HMNU, Zagreb, 1999.
- Josip Depolo: *Studije i eseji, kritike i zapisi, polemike 1954 – 1985. i 1986 – 1999*, HMNU, Zagreb, 2001.
- Vladimir Crnković: *Umjetnost Hlebinske škole / The Art of the Hlebine School*, monografski katalog, HMNU, Zagreb, 2005.
- Vladimir Crnković: *Umjetnost Hlebinske škole / The Art of the Hlebine School*, deplijan, HMNU, Zagreb, 2005.
- Charlotte Zander, Vladimir Crnković, Cynthia Thumm: *Die Schule von Hlebine / 75 Jahre*, monografski katalog, Museum Charlotte Zander, Bönnigheim, 2005.
- Vladimir Crnković: *Marginalije ili razotkrivanje nevidljivog*, eseji, intervju i izbor iz korespondencije, HMNU, Zagreb, 2009.
- Vladimir Crnković: *The Croatian Museum of Naive Art / Guide to the Museum Collection / Masterpieces*, HMNU, Zagreb, 2011.
- Vladimir Crnković: *Hrvatski muzej naivne umjetnosti / Vodič kroz muzejsku zbirku / Antologija*, HMNU, Zagreb, 2012.
- Marijan Špoljar: *Predgovor*, katalog izložbe *Kolekcija Hlebinske škole iz privatnih zbirki*, MGK, Galerija Hlebine, 2012/2013.
- hk (Helena Kušenić): *In memoriam / Franjo Vujčec (1939 – 2015)*, *Glas Podravine*, Koprivnica, 5. 6. 2015.

Osnovna literatura

- Martin Mihaldinec: *Staklo, boje, kist i čardaš, Glas Podravine*, Koprivnica, 15. 6. 1963.
- Josip Turković: *Franjo Vujčec, Glas Podravine*, Koprivnica, 17. 4. 1965.
- Ernst Winterberg: *Naive Malerei aus Jugoslawien*, katalog, Frankfurt am Main, 1966.
- D. Hajster: *Pejzaži – najdraži motivi, Glas Podravine*, Koprivnica, 10. 9. 1966.
- Željko Sabol: *Umjetnost Podravine*, katalog, Bjelovar, 1967.
- Gerhard Ledić: *Svet naivnih*, katalog, Kostanjevica na Krki, 1968.
- Zoran Kržišnik, Gerhard Ledić: *Svet naivnih / Hlebine in slovenski samorastniki*, katalog, Bled, 1969.
- Krsto Hegedušić, Gerhard Ledić: *Svet naivnih / Hlebinska šola od njenega začetka do danes*, katalog, Trebnje, 1969.
- Željko Sabol: *Franjo Vujčec*, katalog, Bjelovar, 1969.
- Željko Sabol: *Nije čovjek uvijek sretan kad pjeva, Bjelovarski list*, Bjelovar, 5. 5. 1969.
- Vl. K.: *Slike žuljevitih ruku, Glas Podravine*, Koprivnica, 11. 11. 1971.
- Vladimir Crnković: *Franjo Vujčec*, katalog, Koprivnica, Zagreb, 1971., Novara, 1972.
- Grgo Gamulin: *Franjo Vujčec, Život umjetnosti*, br. 18, Zagreb, 1972.
- Ivo Podunajec: *Dvije ljubavi Franje Vujčeca, Vikend*, br. 220, Zagreb, 11. 8. 1972.
- Marijan Grakalić: *Hrvatski naivni umjetnici i slovenski likovni samorastniki*, leksikon, Samobor, 1973.
- Vladimir Crnković: *Yugoslav Naive Paintings*, katalog, Acapulco, 1973.
- Grgo Gamulin: *IPittori Naïfs della Scuola di Hlebine*, monografija, Mondadori, Milano, 1974.
- Gerhard Ledić, Otto Breicha: *Böse schöne Welt*, katalog, Graz, Wien, Eisenstadt, 1975.
- Grgo Gamulin: *Franjo Vujčec*, katalog, Cortina d'Ampezzo, 1976.
- Grgo Gamulin: *Les peintres naïfs / École de Hlebine*, monografija, Éditions Robert Laffont S.A., Paris, 1976.
- Juraj Baldani, Vladimir Crnković, Grgo Gamulin, Željko Sabol: *Vujčec*, monografija, Ricci, Trieste, 1979.
- Vladimir Crnković: *Franjo Vujčec*, katalog, Zagreb, 1979.